

CORPUS

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ • ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ

■ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΩΝ ΒΑΛΤΩΝ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤΗΝ
ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟ

ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ
ΠΟΛΕΜΟΣ

ΧΑΝΔΑΚΑΣ
Η ΑΛΛΗ ΒΕΝΕΤΙΑ
ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Η ΜΕΛΙΤΗ
ΚΑΙ ΟΙ ΔΗΜΟΙ
ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

ΙΑΠΩΝΙΑ
Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
ΤΩΝ ΒΟΥΔΙΣΤΩΝ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡΩΝ

ΟΙ ΠΟΛΕΜΙΣΤΕΣ
ΤΟΥ ΡΙΑΣΕ

ΣΚΥΘΟΠΟΛΙΣ
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ
ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ

ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΩΝ ΒΑΛΤΩΝ

Οι βάλτοι τύρφης στη Βόρεια Ευρώπη φύλαξαν για αιώνες ένα φρικιαστικό μυστικό στα σπλάχνα τους. Ανθρώπινα πτώματα, μαυρισμένα και προστατευμένα από τα όξινα ύδατα, ανασύρθηκαν μέσα από τη γλιστερή λάσπη, δίνοντας ανεκτίμητες πληροφορίες για τη μορφή των ανθρώπων της προϊστορικής εποχής. Τα άτυχα θύματα έπεσαν στους βάλτους και πνίγηκαν ή ρίχτηκαν σκοπίμως μέσα, αφού πρώτα εκτελέστηκαν.

Το 1984 βρέθηκε στο Lindow της Αγγλίας, σ' έναν βάλτο τύρφης στο Cheshire, το πτώμα ενός γυμνού νεαρού άνδρα, το οποίο μεταφέρθηκε στο Βρετανικό Μουσείο για ανάλυση και συντήρηση. Αν και το σώμα είχε ακρωτηριαστεί κατά την εύρεσή του από ένα εκσκαπτικό μηχάνημα, εντούτοις διατηρούσε τον κορμό, το πεπτικό σύστημα, ενώ ένα μεγάλο μέρος από την επιδερμίδα και τα μαλλιά ήταν ανέπαφα. Το υψηλό επίπεδο διατήρησης του πτώματος ήταν αποτέλεσμα της παραμονής του για αιώνες μέσα στην τύρφη (αποσυνθεμένη φυτική ύλη), χαρακτηριστική ιδιότητα της οποίας είναι η απορρόφηση της υγρασίας και η έκλυση οξυγόνου, που συντελεί στην παραγωγή ενός οξέως, το οποίο αποτρέπει τη διαβρωτική επίδραση του ατμοσφαιρικού αέρα.

Μια ομάδα επιστημόνων, αποτελούμενη από ιατροδικαστές, δερματολόγους, ανατόμους, μικροβιολόγους και βοτανολόγους, εξέτασε το εύρημα και κατέληξε σε πολύ σημαντικά συμπεράσματα. Ο άνδρας ήταν περίπου 25 ετών, είχε ύψος 1,67 μ., με ανοικτόχρωμα μαλλιά, κόκκινο μουστάκι, γενειάδα, κοντές φαβορίτες και περιποιημένα νύχια. Ο θάνατός του επήλθε βίαια, δεδομένου ότι αρχικά τον χτύπησαν δύο φορές στο κεφάλι, ακολούθησε στραγγαλισμός και εντέλει τον έκοψαν τον λάρυγγα! Η χρονολόγηση με C-14 απέδειξε πως ο άνδρας του Lindow θανατώθηκε τον 1ο ή 2ο αι. μ.Χ., και όπως συνέβη με τα πτώματα δύο άλλων ανδρών, τα οποία ανακαλύφθηκαν στο Grauballe και στο Tollund της Δανίας, πιθανώς υπήρξε θύμα τελετουργικής ανθρωποθυσίας.

Αυτό το εξαιρετικό ασήμενο σκεύος βρέθηκε σε κομμάτια στον βάλτο Gundestrup της Δανίας. Στον ίδιο βάλτο βρέθηκαν τα πτώματα δύο γυναικών και ενός άνδρα, χρονολογούμενα στην Εποχή του Σιδήρου. Το σκεύος προέρχεται από τη Ν.Α. Ευρώπη, ενώ σε καθέμία από τις 13 όψεις του εικονίζεται από μία κελτική θεότητα (Nationalmuseet Copenhagen).

Το πιο διάσημο ανάλογο εύρημα θεωρείται ο άνδρας του Tollund. Η ανακάλυψη έγινε το 1950, όταν δύο σκαπανείς τύρφης εντόπισαν ένα πτώμα μέσα στο έλος του Tollund της Δανίας. Ο Δανός αρχαιολόγος P. V. Glob, ο οποίος εξέτασε, μετά από παράκληση της αστυνομίας, το ηλικίας 2.000 ετών πτώμα, υποστήριξε πειστικά πως ανήκε σε κάποιο θύμα τελετουργικής ανθρωποθυσίας, το οποίο, αφού στραγγαλίστηκε, ρίχτηκε στο έλος. Ο άνδρας, γυμνός εκτός από ένα δερμάτινο σκούφο και μια ζώνη, βρέθηκε να στηρίζεται στο δεξιό πλευρό του, σαν να τον είχε πάρει ο ύπνος, με τα πόδια του λυγισμένα. Το σώμα του είχε καταστραφεί και ισοπεδωθεί από το βάρος της συσσωρευμένης τύρφης. Την εικόνα μιας γαλήνιας έκφρασης, αποτυπωμένης στο ήρεμο πρόσωπό του, διαφενδίζει οικτρά η παρουσία ενός δερμάτινου βρόχου, περασμένου γύρω από τον λαιμό του. Ο άνθρωπος του Tollund είχε εκτελεστεί με απαγχονισμό.

Αρχαιολόγοι, ανατόμοι και βοτανολόγοι εξέτασαν το εύρημα διεξοδικά - από τον δερμάτινο

Το σκονί, τυλιγμένο σφιχτά γύρω από το λαιμό του, διαφενδίζει την ήρεμη έκφραση του προσώπου του άνδρα του Tollund, ο οποίος ήταν πιθανώς ένα θυσιαστήριο θύμα κάποιας θρησκευτικής τελετής της Εποχής του Σιδήρου (απέναντι & κάτω εικόνα). Ο αρχαιολόγος P. V. Glob έγραψε χαρακτηριστικά: «δέχθηκε πρόθυμα τη θηλιά, πιστεύοντας ότι με τον θάνατό του εξασφάλιζε τη ζωή του συνανθρώπου του για τον επόμενο χρόνο» (Silkeborg Museum, Denmark).

Ο βαθιά κομμένος λάρνγγας του άνδρα του Grauball, ο οποίος βρέθηκε το 1952 σ' έναν άλλο βάλτο της Δανίας, ίσως αποτελεί τεκμήριο τέλεισης κάποιας ανθρωποθυσίας. Ραδιοχρονολόγηση και ανάλυση της γύρης τοποθέτησαν χρονικά το συμβάν περίπου 20 αιώνες πριν, πείθοντας τελικά τις αρχές της Δανίας ότι το πτώμα δεν ανήκε σε ένα πρόσφατο θύμα δολοφονίας (Moesgaard Prehistoric Museum, Aarhus, Denmark).

σκούφο μέχρι και το τελευταίο γεύμα του άνδρα του Tollund. Το δέρμα ήταν ανέπαφο στο μεγαλύτερο τμήμα του κορμού, ενώ το καλύτερα διατηρημένο κεφάλι έφερε ακόμη τα κουρεμένα του μαλλιά, καθώς και γένια λίγων ημερών. Τη στιγμή του θανάτου ήταν περίπου 30 ετών. Ανάλυση του περιεχομένου του στομαχιού και των εντέρων αποκάλυψε τα συστατικά του τελευταίου γεύματος: χυλός από κριθάρι, λινόσποροι, αγριοβότανα και χαμομήλι, είδος τροφής, το οποίο προσφερόταν συνήθως σε κάποιον κρατούμενο καταδικασμένο σε θάνατο. Το 1954 δύο Βρετανοί αρχαιολόγοι δοκίμασαν μια σύγχρονη εκδοχή του χυλού, κρίνοντας τον ελάχιστο νόστιμο, ακόμη κι όταν τον συνόδευαν με καλό δανέζικο μπράντυ. Την εποχή που ανακαλύφθηκε ο άνδρας του Tollund, οι διαθέσιμες τεχνικές προσέφεραν τη δυνατότητα δια-

τήρησης μόνο της κεφαλής του. Αντιθέτως, ο άνδρας του Lindow κατέστη δυνατό να διατηρηθεί ολόκληρος με μια τεχνική, η οποία περιλαμβάνει ψύξη του νερού που περιέχεται στο σώμα του, το οποίο κατόπιν τοποθετείται σε κενό θάλαμο, όπου οι κρύσταλλοι του πάγου εξατμίζονται.

Οι σκαπανείς της Β.Ευρώπης έπαιρναν τύρφη για να χρησιμοποιηθεί ως καύσιμο υλικό εδώ και εκατοντάδες χρόνια, με αποτέλεσμα οι εκτάσεις τύρφης να υποχωρούν σταδιακά, αποκαλύπτοντας έτσι πολλά ανθρώπινα πτώματα. Τα σώματα αυτά βρέθηκαν ελαφρά συρρινωμένα και μερικές φορές αποσπασματικά, έχοντας απορροφήσει το χρώμα και την υφή της όξινης τύρφης. Σε μερικές περιπτώσεις τα οστά τους είχαν αποσβεστωθεί, ενώ μόνο το δέρμα και τα εσωτερικά όργανα είχαν διατηρηθεί ικανοποιητικά. Ο αριθμός των ταφών σε βάλτους, που έχουν εντοπιστεί στη Βόρεια Ευρώπη είναι πραγματικά αξιοσημείωτος. Στη Δανία έχουν βρεθεί 166, στη Γερμανία 215, στην Ολλανδία 48, στη Βρετανία και στην Ιρλανδία 120 ταφές. Οι περισσότεροι μελετητές συμφωνούν τώρα ότι τα πτώματα των βάλτων δεν αποτελούν υπολείμματα ανθρώπων, οι οποίοι αφού έχασαν τον δρόμο τους για το σπίτι, έπεσαν από ατύχημα μέσα σε λιμνάζοντα ύδατα. Υπάρχουν πολλές μαρτυρίες για τη συμμετοχή σε αυτή την πράξη κι άλλων ανθρώπων, γεγονός το οποίο υποδηλώνει έμμεσα ανθρωποκτονία. Αλλά αν τους δολοφόνησαν, ποιος το έπραξε και για ποιο λόγο; Θυσίες για την εξασφάλιση καλής σοδειάς, για τον εορτασμό στρατιωτικών επιτυχιών για την ανάρρωση από αρρώστιες ή ως τιμωρία για διάπραξη εγκληματικών πράξεων ή ακόμη για θεωρούμενες κοινωνικές ατέλειες (ανωμαλίες), όπως η ομοφυλοφιλία (όπως πίστευε ο Heinrich Himmler) έχουν όλα προταθεί. Ο Ρωμαίος ιστορικός Τάκιτος αναφέρει πως οι βάρβαρες γερμανικές φυλές τους λι-

Ένα δεκαεξάχρονο κορίτσι, του οποίου το σώμα βρέθηκε στο Yde της Ολλανδίας το 1897, έφερε εμφανώς ίχνη στραγγαλισμού. Η αρχική όψη της αναπλάστηκε από ειδικό επιστήμονα του Παν/μίου του Manchester (Το σώμα: Silkeborg Museum. Η αναπαράσταση: P.Bosma).

Το κορίτσι του Windby, το οποίο βρέθηκε στη Βόρεια Γερμανία το 1950, πέθανε από άγνωστους λόγους. Ενας επίδεσμος κάλυπτε τα μάτια του τη στιγμή που το τοποθέτησαν στο βάλτο. Όπως στο κορίτσι του Yde, έτσι κι εδώ τα μαλλιά είχαν ξυριστεί στο μισό τμήμα της κεφαλής (Silkeborg Museum).

ποτάκτες και τους προδότες τους κρεμούσαν από τα δένδρα και μετά με ένα πλέγμα κατασκευασμένο από κλαδιά λυγαριάς τους πίεζαν μέσα στη γλιστερή λάσπη (όπως η περίπτωση μιας 50χρονης γυναίκας, η οποία βρέθηκε στον βάλτο Jutland τον 19ο αι., πιθανώς θαμμένη ζωντανή). Ο Wijnand van der Sanden υποστηρίζει πως το να τεκμηριώσει κανείς επαρκώς ότι τα σώματα του βάλτου μπορεί να συνδέονται με τέτοιες πρακτικές είναι ένα σύνθετο και περίπλοκο ζήτημα. Σε ορισμένες περιπτώσεις έχουν επισημανθεί σημάδια ακραίας βίας, γεγονός το οποίο υποδηλώνει την τέλεση εγκλήματος, όπως για παράδειγμα η περίπτωση του άνδρα του Grauball, που βρέθηκε στη Δανία το 1952 και είχε τον λάβρο του κομμένο από αντί σε αντί. Το κρανίο του ήταν θρυμματισμένο, από κάποιο ισχυρό κτύπημα, και το υπόλοιπο σώμα του έφερε εκτεταμένες κατώσεις. Επίσης, τα μέλη της γυναίκας του Huldremose, η οποία ανακαλύφθηκε στη Δανία το 1879, είχαν κοπεί επανειλημμένα, ενώ ο δεξιός βραχίονας ήταν αποχωρισμένος από το σώμα. Η συνολική απουσία καλοκαιρινής ή φθινοπωρινής τροφής από τα συστατικά του χυλού, ο οποίος ανιχνεύθηκε στο στομάχι των ανθρώπων του Tollund και του Graubal, υποδεικνύει ότι και οι δύο πέθαναν τον χειμώνα ή νωρίς την άνοιξη. Αυτή η διαπίστωση ενισχύει τη θεωρία του Glob, ο οποίος υποστήριξε ότι οι άνθρωποι των βάλτων πιθανώς δεν ήταν εγκληματίες, που εκτελέστηκαν, αλλά θύματα που θυσιάστηκαν σε μια βόρεια θεότητα της γονιμότητας κατά τις χειμερινές εορτές που ελάμβαναν χώρα με σκοπό την επίτευξη του ερχομού της άνοιξης. Εξαίτιας ανάλο-

Αυτό το σώμα του νεαρού άνδρα βρέθηκε σ' έναν βάλτο στο Cheshire κοντά στο Lindow της Αγγλίας, το 1984. Ο άνδρας φαίνεται να έχει χτυπηθεί βίαια στο κεφάλι, να έχει στραγγαλιστή και να τον έχουν κόψει τον λαιμό (1ος - 2ος αι. μ.Χ.) (British Museum).

γων περιστατικών οι ανθρωποθυσίες έφθασαν σε ιδιαίτερη έξαρση κατά την Εποχή του Σιδήρου. Φαίνεται, ωστόσο, ότι δεν υπάρχει μία και μόνη εξήγηση, που να αφορά επαρκώς σε όλα τα σώματα, και κάθε προταθείσα υπόθεση δεν είναι απαραίτητα δεσμευτική. Ενας αιχμάλωτος πολέμου ή κάποιος που κρίθηκε ένοχος για εγκληματική πράξη και καταδικάστηκε σε θάνατο, μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε μια θυσία με αφορμή κάποιοι ιδιαίτερο λόγο ή κάποιο ειδικό γεγονός. Η μαρτυρία κλασικών συγγραφέων και η ένδειξη των σωμάτων υποδηλώνει ότι ήταν συνηθισμένο έθιμο να τοποθετούνται εκτελεσμένοι εγκληματίες ή θύματα ανθρωποθυσιών μέσα σε «ιερά ύδατα» ή «κερούς βάλτους», πιθανώς για να εξασφαλίσουν προμήθεια σιδήρου (οι βάλτοι της Δανίας περιέχουν με γάλες ποσότητες σιδηρομεταλλεύματος) ή απλά ως δώρα για τους θεούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- (1) P.G.Bahn: *ARCHAEOLOGY, Cambridge Illustrated History*, Cambridge University Press, 1996.
- (2) B.M.Fagan: *THE ADVENTURE OF ARCHAEOLOGY*, 1985.
- (3) J.Charles-Picard: *LAROUSSE ENCYCLOPEDIA OF ARCHAEOLOGY*, Larousse, 1983.
- (4) P.V.Glob: *THE BOG PEOPLE*, Cornell U.Press, 1969.
- (5) P.G.Bahn: *BODIES OF THE BOGS*, *Archaeology*, July/August 1997, p.62.
- (6) M.Aston-Taylor: *ATLAS OF ARCHAEOLOGY*, Dorling Kindersley, London, 1998.
- (7) *QUEST FOR THE PAST*, *Reader's Digest: The Mystery of the Bog People*, New York, 1984.

Με μυστήρι και κλίμακα μέτρησης ο αρχαιολόγος P. V. Glob ερευνά τον βάλτο τύρφης στο Tollund της Δανίας, το 1950. Η πληθώρα ταννικού οξέως και η έλλειψη οξυγόνου της τύρφης συντέλεσαν στη διατήρηση οργανικών υλικών, συμπεριλαμβανομένων και των πτωμάτων. Βοτανολόγοι ανέλυσαν, από στρώμα σε στρώμα, τις εναποθέσεις της γύρης στην τύρφη, για να χρονολογήσουν τη συγκεκριμένη ταφή. Εκατοντάδες αρχαίων πτωμάτων έχουν ανακτηθεί από τους βάλτους τύρφης της Β. Ευρώπης.

